

OKSA-esittely & Perehdytys monikieliseen sanastotyöhön

tin informaatio sodankäynti natur skog picture message
work hakkeri metadata akutvård pikseli cancer
armatiikka inertierung ekotoxikologi Naturwald foto
arma ventilation industrielle spam telematik kontakt
nuha WAP greenhouse gas SIM-kort virustarkistus tietotiete

halsoundersökning flerbanc
television interfa
Nachtarbeit tunkeutu
vaarallinen kemikaali
burn-out viritin

OKSAn lukion kielityöryhmien aloituskokous

14.6.2018

Riina Kosunen

Sanastokeskus TSK

Sanastokeskus TSK ry

- voittoa tavoittelematon yhdistys
  - perustettu vuonna 1974, alkuperäinen nimi Tekniikan Sanastokeskus ry
  - tarjoaa palveluja sekä julkiselle että yksityiselle sektorille
- 8 työntekijää (7 terminologia and 1 IT-suunnittelija)
- www.tsk.fi
- etunimi.sukunimi@tsk.fi

Sanastokeskus TSK

- tarkoitus:
  - tuottaa käsiteanalyysiin perustuvia sanastoja ja ontologioita
    - yleisimmät kielet suomi, ruotsi ja englanti
  - tukea käsittemallinnusta ja luokitustyötä
  - kehittää käsiteanalyysia hyödyntävää metodiikkaa ja pitää yllä siihen perustuvaa osaamista
    - osallistuu alan kansainväliseen standardisointiin: ISO/TC 37 Language and terminology
- tavoitteita:
  - viestinnän selkeyttäminen ja tiedonsiirron tukeminen organisaatioiden toiminnan tehostamiseksi
  - suomen kielen käyttöalan kaventumisen ehkäiseminen

educational data mining...?

academic analytics?

OKSA-hankkeen taustaa

- opetus- ja kulttuuriministeriö käynnisti sanastotyön vuonna 2010 osana Oppijan verkkopalvelukokonaisuuden (nyk. Opintopolku) kehittämistä
  - taustalla tietojärjestelmiä, joiden käsitteet eivät harmonisoituja
- vuoden 2011 jälkeen sanastotyö laajeni muita OKM:n hallinnonalan tietojärjestelmähankkeita tukevaksi työksi
  - RAKETTI-hanke
  - opetushallinnon raportointipalvelu Vipusen kehittäminen
- samaan aikaan todettiin, ettei ole järkevää rajata työtä ainoastaan tietojärjestelmissä esiintyviä käsitteitä koskevaksi, sillä terminologisia pulmia liittyy muihinkin käsitteisiin

OKSA-hankkeen tavoitteet

- Tietojärjestelmien yhteentoimivuus
  - määritellä käsitteitä ja parantaa yhteentoimivuutta
  - esimerkiksi *keskeyttänyt = keskeyttänyt?*
- Säädösvalmistelun tukeminen
  - kuvata säädösteksteissä käytettyjä käsitteitä, käsitteiden yhtäläisyyksiä ja mahdollisia eroja
  - tarjota käsitteille koulutusasteiden välisesti sovittuja määritelmiä; esim. *jatkuva haku (ammattillisessa ym.)*
    - OKSAn määritelmien sanamuoto voi poiketa lainsäädännöstä, mutta määritelmien sisältö ei ole ristiriidassa lainsäädännön kanssa
    - käsitteen määritelmässä kaikille yhteinen tieto, nk. huomautuksessa koulutusasteiden eroavuudet

OKSA-hankkeen tavoitteet

- viestinnän helpottaminen
  - yhteiset määritelmät ja termisuositukset
    - suomi, ruotsi ja englanti
  - määritellään myös käsitteitä, joita ei esiinny tietojärjestelmissä eikä kuvata lainsäädännössä, kuten *opetus*, *koulutus*, *oppiminen*
  - apuväline niin alan asiantuntijoille kuin maallikoillekin (toimittajat, kääntäjät, kansalaiset jne.)
    - *ala-aste vai alakoulu?*
    - *opintosuoritusote* ruotsiksi/englanniksi?

OKSA-projektin tekijät

- OKSA-jaos 75 kokousta
  - opetus- ja kulttuuriministeriö / YVA, AMOS, KTPO (esi- ja perusopetus, lukio, ammatillinen, korkeakoulut)
  - Opetushallitus (perusopetus, ammatillinen, opiskelijavalinnat)
  - Turun yliopisto
  - CSC – Tieteen tietotekniikan keskus
  - Sanastokeskus TSK (terminologi)
- kielityöryhmät
  - ruotsille ja englannille erilliset kielityöryhmät sv: 13 kokousta
  - korkeakoulujen Glossary Group: työ valmis en: 26 kokousta
  - muille koulutusasteille (varhaiskasvatus, esi- ja perusopetus, ammatillinen, lukio) muodostetaan kullekin omat ryhmänsä

Kielityöryhmät koulutusasteittain

- Korkeakoulut
  - korkeakoulut
  - valtioneuvoston kääntäjät (VNK)
- Lukiokoulutus
  - valtioneuvoston kääntäjät
  - Opetushallitus
  - Tampereen kaupunki?
  - muuta?
- Perusopetus: kootaan myöhemmin
- Ammatillinen koulutus: kootaan myöhemmin
- Varhaiskasvatus: kootaan myöhemmin

OKSA-projektin tulokset

- Sanaston ensimmäinen laitos julkaistiin huhtikuussa 2018
  - VALTO (Valtioneuvoston julkaisuarkisto):
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-571-6>
  - Sanastokeskuksen termipankki TEPA:
<http://www.tsk.fi/tepa/>

TEPA-termipankki

Erikoisalojen sanastojen ja sanakirjojen kokoelma - Sanastokeskus TSK

Etusivu

Ohjeet ▾

Asetukset ▾

Pikahaku

Palaute

Hakusanalla 'keskeyttänyt' löytyi 2 termitietuetta. Käsitteiden tiedot sisältävät termejä, määritelmiä, vastineita ja käännöksiä suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi.

Jaa

Terminologiset sanastot

fi **poissaoleva opiskelija** (korkeakoulut); **luvalla poissaoleva** (ammatillinen koulutus); **väliaikaisesti keskeyttänyt** (lukiokoulutus, ammatillinen koulutus); **keskeyttänyt (2)** (ammatillinen koulutus)

sv frånvaroanmäld studerande (korkeakoulut)

en non-attending student (korkeakoulut)

määritelmä

korkeakoulun (1) opiskelija, joka on lukukausi-ilmoittautumisella ilmoittanut olevansa lukukauden tai lukuvuoden poissa, tai lukiokoulutuksen tai ammatillisen koulutuksen opiskelija, joka on saanut määräaikaisen luvan olla osallistumatta opetukseen (1)

huomautus

Termiä väliaikaisesti keskeyttänyt ei mainita enempää lukiokoulutuksen kuin ammatillisenkaan koulutuksen lainsäädännössä. Käytännön toiminnassa on kuitenkin tarpeen pystyä viittaamaan opiskelijaan, joka on saanut määräaikaisen luvan olla osallistumatta opetukseen (1), ja tähän tarpeeseen on syntynyt termi väliaikaisesti keskeyttänyt.

Ks. myös opiskelijaksi ilmoittautuminen (1).

Vrt. keskeyttänyt (1).

Käsitteen tunnus: tmpOKSAID864

Miten OKSA tehty?

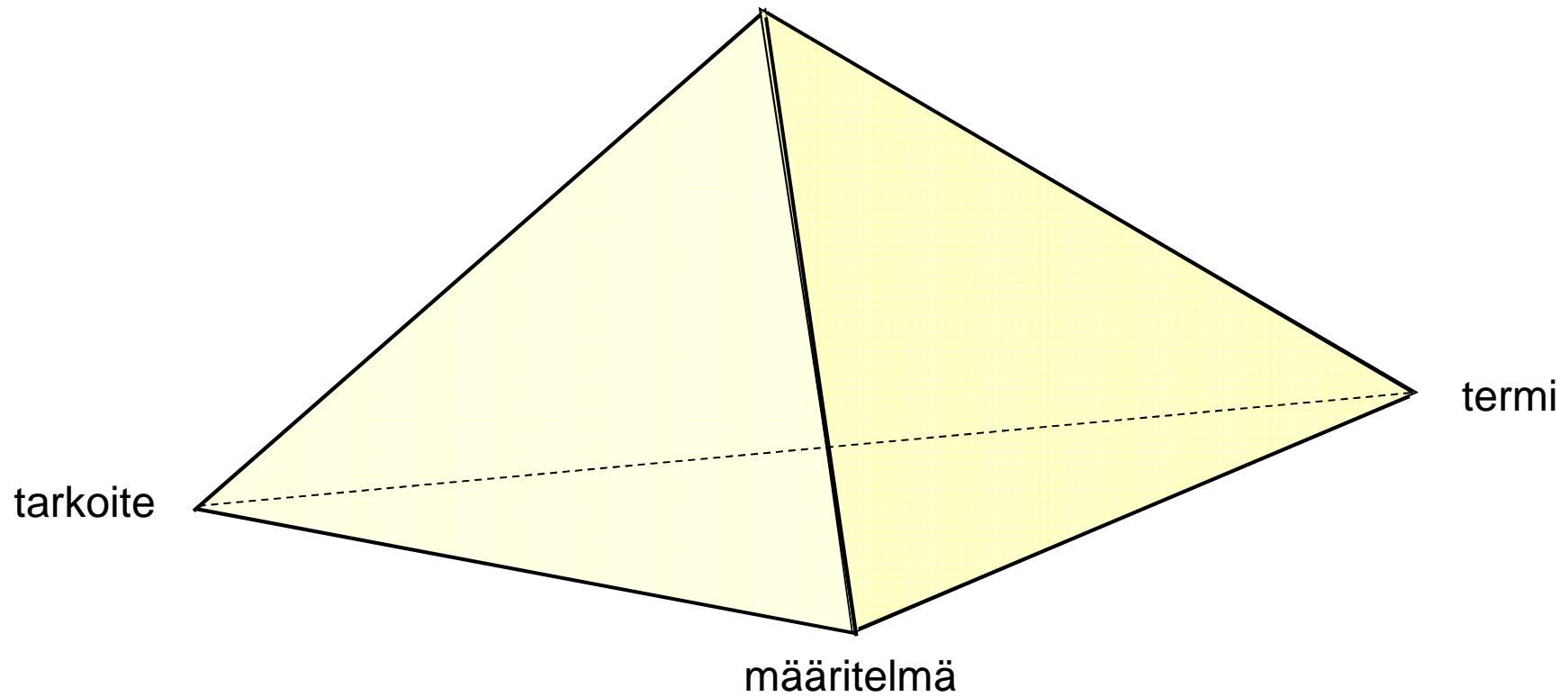
- standardisoidut sanastotyön menetelmät (International Organization for Standardization ISO/TC37 Language and terminology)
  - ISO 704 Terminology – Principles and methods
- työmenetelmille ominaista käsitekeskeisyys
  - loogiset määritelmät
  - hyvin perustellut termisuositukset
  - luotettavat vieraskieliset vastineet
  - havainnolliset käsitekaaviot

ikänyt...
via akutyvärd...
g ekotoxikolog...
ustrielle span...
juse gas SIM-kort...
Naturwald...
Telearbeit...
Virusstarkitus...
trojan...
bultar...
Nacht...
vaarall...
halsundersökning...
jacke

Käsite on kaiken lähtökohta

käsite

Terminologian peruskäsitteitä

tarkoite

tarkastelun kohteena oleva esine, olento, tapahtuma, ilmiö

käsite

tiettyä tarkoitetta tai tarkoitejoukkoa vastaava mielikuva

määritelmä

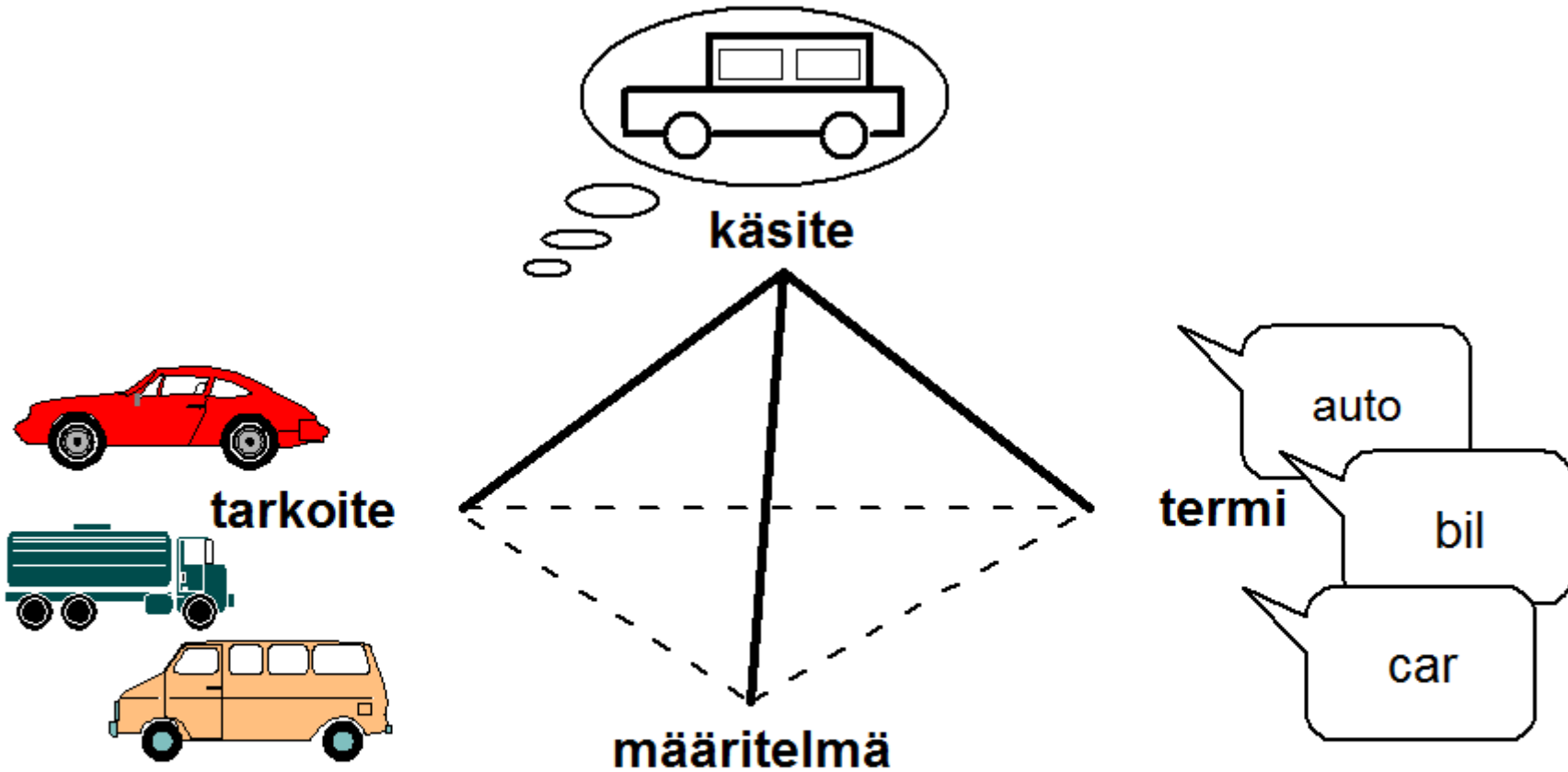
käsiteanalyysiin perustuva käsitteen alan tai sisällön kielellinen kuvaus

termi

jollakin erikoisalalla yleiskäsitteen nimityksenä käytettävä kielellinen ilmaus

ikävä...
 akutyvärd
 ekologiskolog
 usrielle span
 juse gas SIM-kort
 Naturwald
 Telearbet
 Virusarkitus
 troljan
 bultar
 Nachtr
 vaarall
 hälsundersökning

Tarkoite, käsite, määritelmä, termi

"neli- tai useampipyöräinen,
 maata pitkin liikkuva
 moottoriajoneuvo"

Käsiteanalyysiesimerkki

erillishaku

- Kysymys 1:
  - mikä *erillishaku* on?
(haku? toiminta? prosessi? menettely?
koulutuksen hakumenettely?)
= yläkäsite
- Kysymys 2:
  - miten *erillishaku* eroaa lähikäsitteistään eli muista koulutuksen hakumenettelyistä, kuten *yhteishausta* ja vaikkapa *jatkuvasta hausta*?
= erottavat piirteet

Käsiteanalyysi

erillishaku

- koulutuksen hakumenettely
- mukana yksi oppilaitos/koulutusorganisaatio, joskus useampi
- jätetään hakemus, jolla haetaan vain yhteen organisaatioon ja yhteen koulutukseen (vrt. yhteishaku)
- usein ei määrättyä hakuaikaa, mutta joskus kyllä (vrt. jatkuva haku)

= erillishaun käsitepiirteitä

ikänyt akutyård pigen Naturwald picture message chain trolljan bulharde
sta ekologikologi telearbeit kollektivitet naturwald picture message chain trolljan bulharde
ustrielle span virusstarkitus itelabid naturwald picture message chain trolljan bulharde
juse gas SIM-kort virusstarkitus itelabid naturwald picture message chain trolljan bulharde

Käsiteanalyysin tulos

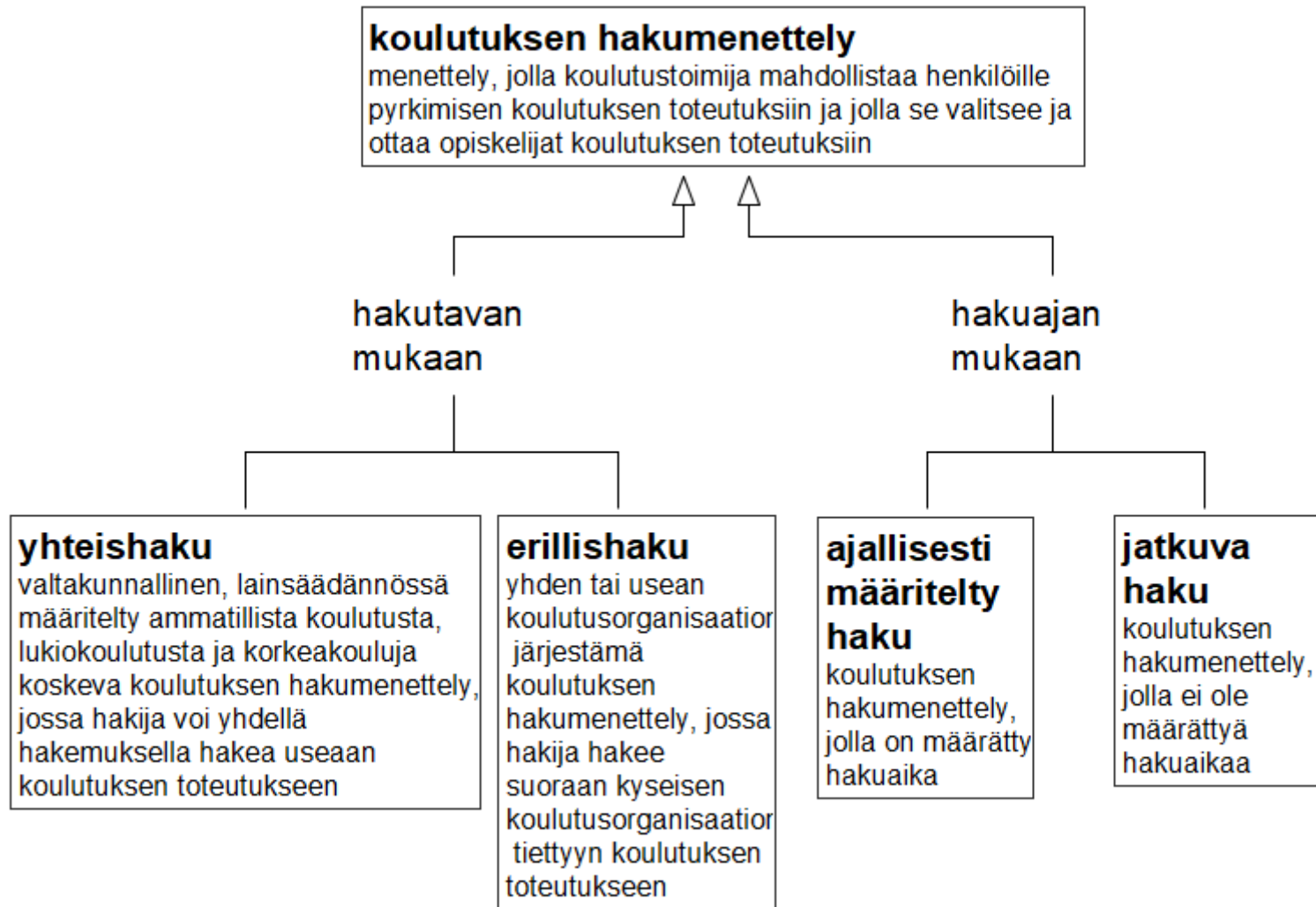
erillishaku

yhden tai usean koulutusorganisaation järjestämä koulutuksen hakumenettely, jossa hakija hakee suoraan kyseisen koulutusorganisaation tiettyyn koulutukseen

Erillishaku voidaan toteuttaa *ajallisesti määriteltynä hakuna* tai *jatkuvana hakuna*.

[Lähde: Opetus- ja koulutussanasto, OKM:n julkaisuja 2018:22]

Käsitejärjestelmä

Tyypillinen sisältömääritelmä

- perustuu aina hierarkkisen yläkäsitteen termiin ja erottaviin olennaispiirteisiin
- Hyvä sisältömääritelmä vastaa kahteen kysymykseen:
  1. Mikä se on?
  2. Mikä tekee sen erilaiseksi / mikä erottaa sen muista?

käsite

=

yläkäsite

+

erottavat piirteet

käsite

=

mikä?

+

millä tavalla
erilainen?

erillishaku (on)

yhden tai usean koulutusorganisaation järjestämä
koulutuksen hakumenettely, jossa hakija hakee suoraan
kyseisen koulutusorganisaation tiettyyn koulutukseen

Monikielinen sanastotyö

- Monikielinen sanastotyö - mitä sisältää?
- Käsitteiden kulttuurisidonnaisuus
- Vastinetyyppejä
- Monikielinen käsiteanalyysi
- Vastinetyyppien esittäminen
- Esimerkkejä vastineista ja vastine-erojen esittämisestä

Monikielinen sanastotyö

- Kielityöryhmien tavoitteet
  - kohdekielisten vastineiden valinta lähtökielen termeille
    - vastine = tiettyä käsitettä vastaava termi toisessa kielessä
  - kielten/kulttuurien termi- ja käsite-eroihin liittyvien huomautusten laatiminen
    - Kun kohdekielen termi ei täysin vastaa suomen termiä
    - Ruotsi: kun riikinruotsin termi poikkeaa huomattavasti suomenruotsista ja se halutaan esittää
    - Englanti: kun amerikanenglannin termi poikkeaa huomattavasti brittienglannista ja termierojen tiedetään aiheuttavan viestintäongelmia
    - Kun kohdekielessä on eri synonyymien välillä käyttöön liittyviä eroja

Käsitteiden kulttuurisidonnaisuus

- käsitteet usein kulttuurisidonnaisia
(burka, hankikanto, kalakukko; ammattikorkeakoulu, high school, valtionhallinnon kielitutkinto...)
- monikielisessä sanastotyössä lähtökohtana eri kulttuurien käsitteiden (käsitepiirteiden) ja käsitejärjestelmien (käsitteiden välisten suhteiden) vertailu
  - täydellinen käsitevastaavuus
  - osittainen käsitevastaavuus (vastine viittaa laajempaan tai suppeampaan käsitteeseen kuin lähtökäsite tai on ns. lähivastine)
  - käsite puuttuu toisesta kulttuurista
→ termiehdotus, selitys, tyhjä termikenttä

Vastinetyypit

- erilaisia vastineita
  - **termivastine**: vastine, jota käytetään kohdekielessä vakiintuneena terminä samanlaiselle käsitteelle, johon lähtökohtana oleva toisenkielinen termi viittaa
    - esim. suomen *suojatie* ("määrätavalla merkitty tien osa, joka on tarkoitettu jalankulkijoiden käyttöön ajo- t. pyörätien ylittämistä varten [Kielitoimiston sanakirja]") ja riikinruotsin *övergångsställe*
  - **lähivastine**: kielellinen ilmaus, joka vastaa toisessa kielessä lähes samansisältöistä käsitettä kuin lähtökohtana oleva termi omassa kielessään
  - **käännösvastine**: vastine, jonka avulla lähtökohtana oleva käsite ilmaistaan silloin kun sille ei kohdekielessä ole vakiintunutta termiä

Termivastine vastineena

palomuuri

en fire wall; compartment wall /GB/

seinä, joka määrätyn ajan estää palon leviämisen sen toiselle puolelle ja kestää siihen liittyvän rakennuksen tai sen osan sortumisen

[Palo- ja pelastussanasto (TSK 33, 2006)]

- Brittienglannin termi perustuu eri käsitepiirteeseen
- Jos käsitteellä on termivastine, sitä pääsääntöisesti suositaan

Laajempi käsite vastineena

koulutus

sv utbildning

en < education

organisoitu toiminta, jonka tavoitteena on tuottaa *opetukseen* perustuvaa osaamista

Englannin käsite education on laajempi kuin suomen koulutus, niin että termillä education viitataan koulutuksen lisäksi kasvatukseen, opetukseen ja sivistykseen.

[Lähde: Opetus- ja koulutussanasto, OKM:n julkaisuja 2018:22 / RK]

- Laajemman käsitteen termiä voidaan käyttää esim. jos kohdekieli ei erota jostain kokonaisuudesta tarkempia osia samalla tavoin kuin lähdekieli

Suppeampi käsite vastineena

väestönsuoja

en civil defence shelter; > bomb shelter

tila tai rakennus, joka on tarkoitettu antamaan ihmisille suojaa asevaikutuksilta, rakennussortumilta, ionisoivalta säteilyltä ja myrkyllisiltä aineilta

[Varautumisen ja väestönsuojelun sanasto (TSK 38, 2007)]

- Suppeamman käsitteen termiä voidaan käyttää, jos ko. suppeampi käsite ei ole erikseen sanastossa ja sen käyttö kohdekielellä on yleistä
- Voi myös olla, että yläkäsitettä ei ole kohdekielellä, vaan sen korvaa kaksi alakäsitettä

ikäyhtiö
akuttyvärd
ekotoxikologi
ustrielle span
juse gas SIM-kort
pigeon
Naturwald
Telearbeit
virusarkkius
tietokone
troijanhan
bultiarde
Nachtarbeit
vaarallisuus
halsundersökning

Suppeampi käsite vastineena

opiskelija

sv studerande; > student

henkilö, joka opiskelee muun kuin esi- tai perusopetuksen piirissä

huomautus

Ruotsin sana student viittaa korkeakouluopiskelijaan, mutta sitä käytetään myös muista opiskelijoista yhdyssanoissa.

[Opetus- ja koulutussanasto, OKM:n julkaisuja 2018:22]

Suppeampi käsite vastineena

koulunkäyntiavustaja

en classroom assistant; > special needs assistant

henkilö, jonka tehtävänä on auttaa ja tukea oppijaa tehtävissä, joista tämä ei kehitysvaiheensa, vammansa tai sosiaalisen tilanteensa vuoksi selviydy itse

huomautus

Englannin termiä special needs assistant voidaan käyttää erityisen tuen oppilaiden avustajista.

[Opetus- ja koulutussanasto, OKM:n julkaisuja 2018:22]

Lähikäsite vastineena

opettaminen

en teaching; instruction; tuition; ~ facilitation

opetuksen osa, jossa henkilö auttaa tai ohjaa toista henkilöä oppimaan

Englannin sanalla facilitation viitataan esimerkiksi erityistarpeisen (kuten vammaisen) oppilaan tai opiskelijan avustajan toimintaan, jonka tavoitteena on auttaa oppilasta tai opiskelijaa osallistumaan opetukseen.

[Opetus- ja koulutussanasto, OKM:n julkaisuja 2018:22]

- Lähikäsite poikkeaa määritellystä käsitteestä, mutta siitä ei kuitenkaan voi sanoa, että se olisi laajempi tai suppeampi kuin määritelty käsite

Käännösvastine

alioikeus

en court of first instance

fr juridiction du premier degré

ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin

[Tuomioistuinsanasto, valtioneuvoston kanslia 2001]

- Käännösvastinetta käytetään usein ehdottamaan uutta termiä tai kuvaamaan käsitettä toiselle kulttuurille
- Käännösvastine voi esim.
  - kääntää termissä olevan sanan tai sanaliiton
  - kuvata määritelmän sisällön (kuten esimerkissä)

Kulttuurineutraali vastine

- vaikka löytyisi termi, jota kohdekulttuurissa käytetään lähtökäsitettä vastaavasta käsitteestä, voidaan tiukan kulttuurisidonnaisen vastineen sijaan joutua valitsemaan/luomaan neutraali vastine

valtiovarainministeriö

en Ministry of Finance

ministeriö, jonka toimialaan kuuluvat talouspolitiikka, valtiontalouden hoito, [...]

[Valtioneuvostonsanasto, valtioneuvoston kanslia 2004]

→ ei: (Her Majesty's) Treasury (Ison-Britannian termi)

Kulttuurineutraali vastine

Lukio

en general upper secondary school;

not: grammar school /GB/ (?);

not: high school /US/ (?)

yleissivistävää koulutusta antava toisen asteen oppilaitos

Lukio antaa yleissivistävää opetusta noin

16–19-vuotiaille opiskelijoille ja aikuisopiskelijoille.

[Opetus- ja koulutussanasto, OKM:n julkaisuja 2018:22 / muokannut RK]

Vanhentunut vastine

kypsyysnäyte

sv mognadsprov; inte: † maturitetsprov

kirjallinen työ, jolla korkeakoulun opiskelija osoittaa perehtyneisyytensä opinnäytetyönsä alaan sekä tutkintoa varten vaadittavan suomen tai ruotsin kielen taitonsa

[Opetus- ja koulutussanasto, OKM:n julkaisuja 2018:22]

- Vanhentunut vastine merkitään vain, jos se on ollut aiemmin käytössä ja vanhentuneella vastineella on edelleen merkitystä (esim. halutaan ohjata käyttöä nykyiseen vastineeseen)

Homonymi vastineena

- kirjoitusasultaan samanlaiset termit, joilla on eri merkitys

ylioppilaskunta

en student union (1)

yliopiston opiskelijoiden julkisoikeudellinen yhteisö

opiskelijakunta

sv student association;

rather than: student union (2)

ammattikorkeakoulun opiskelijoiden julkisoikeudellinen yhteisö

Vastineiden esittäminen

- vastinetyyppien esittäminen sanastossa
  - järjestys
    - ensimmäisenä esitetään
      - JOKO täsmällisin vastine (sen jälkeen yleisimmin käytetty)
      - TAI yleisimmin käytetty vastine (sen jälkeen täsmällisin)
    - lyhenne aukikirjoitetun termin jälkeen
    - OKSAssa pyritty esittämään vastineet koulutusasteiden mukaisessa kronologisessa järjestyksessä

Vastineiden esittäminen

- vastinetyyppien esittäminen sanastossa
  - erikoismerkinnot <, >, ~, * ja †
  - sanan suku (ruotsissa ett-suku *n*) ja luku (monikko = *pl*)
  - alueellisten kielivarianttien ilmaiseminen:
    - ruotsi: /FI/, /SE/
    - englanti: /GB/, /US/
  - sanalliset täsmennykset
  - vaihtelevuudet vastineiden kirjoitusasussa

Käsite-eroja koskeva täsmennys

- lyhyen käyttöalatäsmennyksen voi kirjoittaa termin perään sulkuihin

opinnäytetyö

en final project (toisen asteen koulutus);
thesis (korkeakoulut)

opiskelijan koulutuksen aikana hankkimaa tietoa ja osaamista kokoava ja osoittava kirjallinen tai muu työ

[Opetus- ja koulutussanasto, OKM:n julkaisuja 2018:22; muokannut RK]

Käsite-eroja koskeva täsmennys

- kielten/kulttuurien välisistä termi- ja käsite-eroista voi kirjoittaa lyhyen täsmennyksen vastineen perään

joki

- sv
- > å (pienehköistä ja hitaasti virtaavasta joesta);
  - > älv (leveästä tai nopeasti virtaavasta joesta Pohjoismaissa);
  - > flod (leveästä joesta Pohjoismaiden ulkopuolella)

virtaavan veden täyttämä luonnonuoma

[Ympäristösanasto (TSK 27, 1998)]

Käsite-eroja koskeva täsmennys

- pidemmän täsmennyksen voi kirjoittaa määritelmän ja suomenkielisen huomautuksen perään omaksi huomautuskappaleekseen (normaali virke, sisennys)

koulutus

en < education

organisoitu toiminta, jonka tavoitteena on tuottaa *opetukseen* perustuvaa osaamista

huomautus

Englannin käsite education on laajempi kuin suomen koulutus, niin että termillä education viitataan koulutuksen lisäksi kasvatukseen, opetukseen ja sivistykseen.

[Opetus- ja koulutussanasto, OKM:n julkaisuja 2018:22]

OKSAn vastinelinjauksia

- pohdittava, mitä otetaan mukaan
  - kohdekielessä käytössä olevia vastineita vai suomalaisten asiantuntijoiden/organisaatioiden käyttämiä?
  - käsitteiden sisältöä kuvaavia käännösvastineita, vaiikkeivät olisi käytössä kohdekuulttuurissa eivätkä kenties suomessakaan?
  - lyhenteitä?
  - suomen- vai ruotsinruotsia? EU-ruotsi?
  - britti- vai amerikanenglantia?
  - kuinka monta eri kirjoitusmuotoa (**second-cycle degree; second cycle degree**)?
- sanaston alussa voidaan kuvata, millaisia vastineita otettu mukaan

OKSAn linjauksia

- deskriptiivisyys vai normatiivisuus?
  - pyritäänkö kuvaamaan eri organisaatioissa käytössä olevia termejä eli kirjaamaan sanastoon ylös eri tahoilla käytetyt termit eikä oteta kantaa termien suositettavuuteen?

VAI

- pyritäänkö sopimaan ja antamaan suositus ensisijaisesta termistä, mahd. sallittavista synonyymeista ja epäsuositettavista tai hylättävistä termeistä?

→ normatiivisuus

OKSAn linjauksia / ruotsi

- pääasiassa suomenruotsi
  - riikinruotsin termin voi lisätä, jos se on tiedossa tai jos käsite- ja termierojen tiedetään aiheuttavan viestintäongelmia

OKSAn linjauksia / englanti

- pääasiassa brittienglantia
  - amerikanenglannin termin voi lisätä, jos se on tiedossa tai jos käsite- ja termierojen tiedetään aiheuttavan viestintäongelmia